

АНТИКУЛЬТОВИЙ РУХ ЯК ВИЯВ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТОЛЕРАНТНОСТІ (на прикладі Франції та Німеччини в 1990-х роках)

У статті розглядаються особливості функціонування антикультового руху в Європі. Проаналізовано визначення поняття "антикультовий рух". На прикладі Франції та Німеччини, показано форми прояву елементів релігійної дискримінації за участю державних органів.

Ключові слова: антикультовий рух, дискримінація, комісія, культ, новий релігійний рух, секта.

У соціології релігії, а також у богословських та іших дисциплінах, котрі мають справу з сакральним, існує багато суперечок стосовно різноманітних форм релігійних організацій. До них належать дискусії щодо "сект" та "культів", котрих позначають соціологи загальною назвою, за термінологією Айлін Баркер, – нові релігійні рухи(НРР). Нові релігійні рухи були причиною виникнення суспільних, політичних та міждержавних конфліктів. Традиційні церкви, котрі постійно плямують нові релігійні рухи, проголошують їх сатанинськими, тоталітарними та квазірелігійними феноменами. Це дало поштовх для виникнення сил, які активно протистоять цим релігійним групам та ведуть пропагандистську діяльність серед суспільства, відкрито показуючи свою релігійну нетерпимість. Дані сили виступають проти відхилення від традиційних релігійних норм та актуалізуються в антикультовому та антисектантському рухах.

Антикультовий рух (АКР) – це міжнародний рух, що створив мережу організацій, завданням яких є контроль за діяльністю НРР. В сучасних умовах, АКР є багатогранним і має негативне відношення до НРР. Це протистояння базується на переконанні, що "культи" є руйнівниками соціальних інститутів і несуть небезпеку для людини.

Представники антикультових організацій намагаються отримати підтримку з боку державних органів по обмеженню діяльності НРР. В це протистояння також можуть бути втягнуті суспільні інститути і представники владних структур, що займаються питаннями взаємодії релігійних організацій і державних органів. А з іншого боку, зусилля антикультового руху по обмеженню прав і свобод віросповідання за допомогою правової дискримінації НРР можуть мати негативні наслідки як для традиційних конфесій, так і держави.

Метою статті є проведення релігієзнавчого аналізу форм прояву релігійної нетолерантності з боку антикультового руху в європейських країнах (на прикладі Франції та Німеччини).

Європейський антикультовий рух виникає в 70-х роках ХХ століття. В цей час починається процес розповсюдження нових релігій, за якими закріпилась назва "секти"(американський аналог "культ"). Першопочатково "культами" дослідники називали гетеродоксальні протестантські

групи. З появою в релігійній мережі США нових релігійних рухів слово "культ" набуло, крім старого, ще одного значення. Кольтами почали називати релігійні групи, в яких застосовувались особливі форми впливу на свідомість людини – "промивання мозку" та "контроль свідомості". Поняття та ідеологію "промивання мозку" та ідеологічної обробки свідомості північноамериканські антикульткові активісти експортували до Європи для пояснення незвичайної поведінки віруючих НРР.

Термін "антикульттовий рух" вживається як позначення певної, звичайно світської, організованої опозиції новим релігійним рухам. Професор соціології Віргінського університету Дж. Хадден визначав, що "антикульттовий рух оголошує ряд світських істин, перевірка яких відкрита для емпіричного дослідження. Представники антикульттового руху говорять про методи, які використовуються для залучення максимальної кількості adeptів до культів: "промивання мозку", "управління свідомістю" та "реформування мислення" [5].

На думку, доктора філософських наук Сергія Іваненко, виразною особливістю антикульттового руху часто виступає "демонізація" опонентів, віра в деструктивність нових релігійних рухів, їх кримінальну природу, а також впевненість в необхідності заборони сект і культів [1]. Доктор теології Володимир Мартинович описує п'ять "шкіл сектознавства", серед яких він виділяє "антикульттову школу". Антикульттова школа ставить собі за мету боротьбу з "сектами" і нівелювання їх впливу на суспільство. Головним методом боротьби є створення негативного іміджу НРР в суспільстві за допомогою виявлення негативної інформації про їх методи і форми роботи з своїми послідовниками. В якості одного з головних джерел інформації про секти постають свідчення колишніх членів "сект" і тих, хто постраждав від їхньої діяльності. Праці представників антикульттової школи вирізняються описовим характером і направлені на розкриття всіх реально або потенційно деструктивних складових НРР [2].

В статті ми зупинимось на двох країнах Західної Європи, де вплив антикульттового руху на державні органи був найбільш резонансним. До цих країн належать Франція та Німеччина. Події в Європі за участю АКР вдало ілюструє Джеймс Річардсон, стверджуючи що "різноманітні так звані паневропейські правоохоронні органи, які гарантують свободу віросповідання, показали свою безпорадність у втіленні в життя статті 9 Конвенції про захист прав людини і загальних свобод" [7, s. 29].

Традиція відділення церкви і держави завжди виявлялась наріжним каменем для АКР, але не у європейських країнах. Стівен Макфарланд, виконавчий директор Комісії з Міжнародних релігійних свобод США (створена Конгресом у 1988 році) описав міжнародний стан релігійних свобод як "досить гнітючий" [9]. У Звіті з Міжнародних релігійних свобод (2000 рік) опублікованого Американським департаментом Державного бюро демократії, прав людини та праці, окремо говорилось про Францію, де прослідковувались елементи нетолерантності та упередженості щодо релігійних меншин. Головною проблемою стосовно НРР у Франції до середини 90-х років існував страх того, що віруючі піддаються "мані-

пуляції свідомості" (пізніше перейменовано активістами АКР як "стан залежності"). Як наслідок, це спричинило занепокоєння та ряд протестів серед громадськості та офіційних церков у Франції проти НРР.

В 1995 році Національна Асамблея Франції створила Парламентську Комісію з дослідження та розслідування проблем, пов'язаних з діяльністю НРР. Комісія опублікувала досить дискусійну доповідь, яка характеризує нові релігійні рухи "сектами", як організації, котрі являють собою фізичну та ідеологічну небезпеку для її членів, полюють на дітей та молодь, руйнують сім'ї та підривають державний і громадський порядок. Такі організації нібито практикують "маніпуляцію свідомості" для вербування та утримання своїх членів. У даній доповіді 172 групи (очевидно досить утворюваним способом) були ідентифіковані як "проблемні секти". Список досить різноманітний і цікавий, та відображав ксенофобські настрої влади до нових, "імпортованих" релігійних груп. Наприклад, Асоціація Святого Духа за Об'єднання Світового Християнства, Свідки Ієгови, Міжнародна Церква Сайєнтології були визнані "сектами" в цьому списку. З точки зору релігійних груп котрі потрапили до списку, Парламентська Комісія своєю доповіддю фактично дискредитувала АКР – не було відкритих громадських слухань за участю офіційних церков та представників НРР, не надавалось логічних доказів, чому та чи інша група залучалась до списку, не створено умов для опротестування висновків Комісії. Деякі релігійні групи повідомляли, що їх послідовники страждають від нетолерантності з боку громадськості, після того як опинились в "списку сект". Висновки Комісії також призвели до закликів обмежити діяльність "сект" на законодавчому рівні, але Парламент Франції їх відхилив на основі принципів релігійних свобод. Натомість Міністерство юстиції видало наказ для відповідних державних установ здійснювати моніторинг можливих правопорушень з боку НРР і відстежувати їх потенційну злочинну активність.

Далі французька влада легалізувала "Організацію з контролю за діяльністю культів та сект" для аналізу та формулювання пропозицій політикам у законодавчих ініціативах. Попередній звіт 1996 року виявився досить важливим для європейського антикультизму. В ньому пропонувалось надати юридичного статусу АКР та дозвол розпочинати судові процеси або брати в них участь проти НРР. Серед інших заходів, у звіті говорилось про звуження правової бази для НРР, щодо надання статусу звільнених від оподаткування; зобов'язання для нових релігійних організацій у відкритті інформації стосовно джерел і управління фінансами; формування державних представництв в кожній провінції щодо розповсюдження інформації про секти державними службовцями; створення постійної комісії в межах Ради Європи для координації антикультової діяльності; вдосконалення стратегії з відстеження доступності членів нових релігій до професійних навчальних програм.

Головним антикультовим представником у формуванні подібних звітів та посередником між північноамериканським – європейським АКР був психіатр Жан-Марі Абграль, призначений в 1996 році членом "Організації з контролю за діяльністю культів та сект". Не дивлячись на відсу-

тність контактів з НРР, Ж. -М. Абграль активно допомагав Парламентським комітетам при підготовці доповідей стосовно діяльності НРР в Франції та Бельгії, а також був представником АКР у європейських ЗМІ (особливо на телебаченні). Це приклад відносин з НРР, котрий Ж.-М. Абграль взяв в своїх північноамериканських колег, таких як Луїс Вест, Маргарет Сінгер, Джон Кларк, Майкл Лангоун. Ж.-М. Абграль використовував північноамериканську антикультову парадигму "контролю свідомості" та "промивання мозку" в своїй праці "Природа сект".

Також, Ж.-М. Абграль негативно відгукувався про соціологів, називаючи їх захисниками "культів" так і апологетами антикультизму. Він був оригінальним в інтерпретації практик НРР. Наприклад, характеризував процедуру аудиту (консультування) Міжнародної Церкви Сайєнтології як "регрес прекліра до дитячої залежності". Ж. -М. Абграль, в підсумку, визнав "Комісію з контролю за діяльністю культів та сект" занадто помірною до НРР та одночасно пропонувалось створити та організувати "Місію по боротьбі з культурами". Північноамериканський психолог та юрист Дік Ентоні розкритикував поверхові припущення, засоби та твердження Ж.-М. Абграла та відкинув їх як псевдонаукові [3]. Але в тодішньому культурному кліматі, навпаки, упереджені погляди Ж.-М. Абграла схвалювались пошуком законодавчих основ по обмеженню нових релігійних рухів.

В лютому 1997 року в окрузі Кентон (у франкомовній частині Швейцарії) вийшла резолюція, яка закликала національне законодавство протистояти проблемі "маніпулювання свідомістю". Цього ж року за підтримки та рекомендаціями Ж.-М. Абграла, бельгійська Парламентська Комісія підготувала експертну доповідь на 600 сторінок, в якій надавалась інформація про 189 нових релігійних рухів (не 173 як у французькій версії). Цей новий бельгійський список навіть включав релігійні організації, котрі є фактично традиційними в західноєвропейській релігійній палітрі – Релігійну Спілку Друзів, Асамблею Бога та Молодіжну Християнську Асоціацію. Щодо кроків по створенню трансєвропейської організації з дослідження "сект", американський соціолог Гордон Мелтон зазначив: "Думки висловлені на Раді Європи та в Європейському Парламенті вказують на відродження по всьому континенту намагань протидіяти поширенню новим релігіям. В цілому, інтенсивне протистояння зростаючому релігійному плюралізму, має місце у всіх європейських країнах" [6, s. 16].

В той же час уряд Франції радикалізував свої позиції стосовно НРР. В 1998 році "Організація з контролю за діяльністю культів та сект" була заміщена "Міжміністерською місією боротьби проти сект" (MILS), котра займалась розповсюдженням інформації та координацією офіційних заходів, що стосуються релігійних меншин. Національна Асамблея Франції ініціювала "Комісію з розслідувань обігу фінансових ресурсів в сектах". Наслідком діяльності Комісії та висновків її розслідувань був позов до суду членів НРР на депутата Національної Асамблеї Жана Гаярда у зв'язку з подачею спотвореної інформації в звіті. Звіт виявився недостатньо обгрунтованим, побудованим на неправдивій або застарілій інформації. Реакцією на цей звіт був протестний публічний вступ Міжнародної Церкви Сайєнтології.

В 2000 році MILS оголосила перший річний звіт, в якому містилась інформація з проблем, пов'язаних зі свободою совісті та віросповідання і діяльністю так званих "деструктивних культів". Національна Асамблея затвердила законопроект "Про попередження та профілактику сектантських течій, що обмежують права та свободи людини", який сприяв обмеженню діяльності НРР. Цей Закон закликав до конкретних заходів: розпустити "сектантські групи" у разі скарги членів сімей віруючих; заборонити проповідницьку діяльність та відкриття культових споруд поблизу "вразливих" місць, таких як школи та лікарні; заборонити перейменовувати або реорганізовувати "секти"; застосування кримінальної відповідальності за "маніпуляцію свідомості". Також в Законі були прописані норми та відповідальність за їх порушення щодо шахрайства, нелегальної медичної практики, неправдивої реклами та сексуального насильства в "сектах". Також, ухвалений законопроект дозволяє групам АКР ставати сторонами (або позивачами) в судових справах проти НРР.

Це викликало багато протестів не лише серед НРР, таких як Церква Сайєнтології, але й серед християнських, ісламських та індуських груп. В той же час представник АКР Алан Вівієн почав перегляд можливих наслідків для свободи віросповідання в процесі реалізації Закону після того як більшість французьких церков приєднались до протестів. Представники АКР завдали удару у відповідь. У звіті MILS, який у лютому 2000 року був направлений прем'єр-міністру Лайонелу Джоспіну, говорилось про те, що США надавали занадто велику підтримку новим релігіям. Була зроблена заява датчанином Йоганом Агардом, в якій наголошувалось, що США деякою мірою несе відповідальність за суперечки навколо "сект". Таким чином до 2001 року остаточна законодавча ситуація фактично була вирішеною і в багатьох дискусіях заслуги АКР були досить значимими.

Державно-церковні відносини у Німеччині є більш напруженими ніж у Франції (де досить чітка відокремленість держави та церкви). Найбільше протистояння НРР стосувалось Церкви Сайєнтології (в порівнянні з іншими НРР), чому є просте пояснення. В кінці 1970-х років створена антикультובה група "Спеціальна освітня інформація" (Aktion bildung information, AB) для протистояння лише Міжнародній Церкві Сайєнтології. АВ заснувала справжнє надомне виробництво німецьких антисайєнтологічних публікацій [6]. Після трагедії в Джонстауні 1978 року позиція Німеччини щодо НРР дуже радикалізувалась, що спонукало Міністерство молоді, сім'ї та спорту спонсорувати загальноєвропейські організації з вивчення нових релігійних рухів та їх соціальних мереж. Для реалізації цього дослідження був призначений Європейський центр соціального забезпечення (м. Відень). Коли висновки дослідження не підтвердили очікувань АКР щодо руйнівного впливу на психічне та фізичне здоров'я новими релігіями на їх членів, то результати дослідження не прийняли до уваги.

Німеччина, як і Франція, засвідчила послідовність федеральних розслідувань, комісій та антикультово натхненних законодавчих документів. Ця країна також була свідком релігійної дискримінації в таких масштабах про які тільки мріяли активісти північноамериканського АКР. Здійснюва-

лись поліцейські рейди на служіння Християн Віри Євангельської, поширювались за підтримки держави буклети, в яких містилась інформація про небезпеку Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів, виключали зі шкіл дітей чиї батьки були віруючими Церкви Уніфікації, відмовляли брати на роботу віруючих Міжнародної Церкви Сайєнтології та виключення чи заборона їх членства в політичних партіях. Дані дії повністю суперечили Конвенції з прав людини та загальних свобод. "Так звані "психокультути", такі як Міжнародна Церква Сайєнтології, на ряду з більш традиційними індуськими, мусульманськими та єврейськими групами були спіймані у залякувально-сектантську сітку" [4, s. 89]. До того ж, фільми за участю акторів, котрі належали до Міжнародної Церкви Сайєнтології, Тома Круза, Джона Траволти та Крісті Елі заборонялись за підтримки уряду та відмінялись концерти музикантів, наприклад, джазового виконавців Чіка Кореа.

Континентальний європейський антикультизм завжди наганяв страх будь-якій релігійній групі. Для прикладу можна навести випадок лобювання американських інтересів у цьому регіоні. В журналі "Огляд культів" (2000 рік) антикультової організації "Американський Сімейний Фонд" повідомлялось, що критики Американської Церкви Сайєнтології Роберт Мілтон і Стейсі Брукс побували в Гамбурзі на запрошення голови Німецької урядової групи з дослідження Міжнародної Церкви Сайєнтології. В ході зустрічі Агентству внутрішніх справ Німеччини була надана інформація, що Церква Сайєнтології це в основному ринково орієнтована корпорація, головною метою якої є лише фінансові інтереси. Сайєнтологія набирала обертів саме в Гамбурзі і таким чином уряд висунув попередження лідерам цієї організації.

Деякі дослідники (Г. Мелтон, Дерек Девіс) не вбачають в позиції Німеччини стосовно НРР унікального сучасного підходу. Наприклад, в 2000 році адвокат, історик Д. Девіс повідомив, що в 1996 році в межах кампанії, яка забороняла деякі комерційні права для сайєнтологів, Міністерство зайнятості Німеччини видало директиву (яка чинна до сьогодні) відділам кадрів помічати файли компаній, якими володіють сайєнтологи буквою "С" [4]. Це є доказом того, що німецький уряд зневажає свободами своїх релігійних меншин шляхом прямого порушення міжнародних угод з прав людини. Застосування такої практики та німецька байдужість до світової точки зору стосовно цих заходів становить серйозну загрозу.

Існує документальне зібрання випадків дискримінації та переслідувань німецьким АКР, що складене послідовниками сайєнтології. Очевидно, що Міжнародна Церква Сайєнтології мала свій інтерес у збереженні цього негативного досвіду несприйняття, який в Німеччині був стилізований під переслідування. У буклеті "Що Америка має знати про дискримінацію в Німеччині" опублікованому в 1977 році Міжнародною Церквою Сайєнтології та розіслану широкому колу науковців, описано безліч порушень Конституції Німеччини щодо дискримінації при працевлаштуванні, переслідування митців і навіть заборона відвідування шкіл. В буклеті ці переслідування ображались (можливо навмисне) як спроби репресій раннього нацизму. У буклеті розмежовуються випадки дискримінації членів Церкви

на початку 1990-х років на політичні, громадянські (державні та муніципальні), бойкоти (бізнесу пов'язаного з Церквою Сайєнтології), виключення з політичних партій, доноси, осуди та політичні сектансько-суперницькі дії домінуючих конфесій, факти дискримінації митців, звільнення з роботи, через прихильність працівників до сайєнтології, дискримінація дітей-сайєнтологів в школі, завдання тілесних пошкоджень сайєнтологам, напади на їх майно та погрози вбивством, викрадення і т. д. Припустивши, що це лише приклади дискримінаційних заходів направлених проти однієї групи, можна лише здогадуватись, які були б масштаби дискримінації, якби зібрати аналогічні дані проти інших груп.

Типовим прикладом, направленим перш за все проти Церкви Сайєнтології в Німеччині, було введення на підприємствах так званого "фільтру сект" або "релігійного тесту". Претендент на роботу в державних та приватних секторах повинен пройти даний тест для визначення його причетності чи непричетності до будь-якої з "сект". Подібне протистояння виникло, коли стало відомо що частина програмного забезпечення Windows 2000 корпорації Microsoft було розроблене фірмою Executive Software International Inc. під керівництвом представника Церкви Сайєнтології. Корпорація Microsoft наказала, щоб частина ОС Windows 2000 була вилучена, на знак солідарності з "фільтром сект". Також було запроваджено посаду "комісара сект" в багатьох великих підприємствах. Хуберт Сюверт, професор порівняльних досліджень і директор Інституту релігійних досліджень в Лейпцизькому університеті, досліджував цю тенденцію. Він працював в Слідчій Комісії, яка була утворена Федеральним урядом в 1996 році, де досліджував і звітував по "сектам" і психологічним групам. Він розповідає про політичні погляди, розбіжності та компроміси, на які йшли члени комітету для досягнення мети. Х. Сюверт говорить про "великий сайєнтологічний страх" і як Міжнародна Церква Сайєнтології стала прототипом, за яким інші групи називались "сектами" та були заклеймовані. (Така ж ситуація була в Північноамериканському АКР, де Церква Уніфікації була цим прототипом) [8].

З-поміж європейських країн, Німеччина забезпечила найбільш плідну основу для процвітання антикультизму. Лютеранська церква в лиці пастора Фредеріка Вільгельма Гаака надала свою підтримку АКР через власні організації. Автор багатьох книг та брошур. Ф. Гаак атакував, як він сам називав "молодіжні релігії" за те, що вони віддаляли молодь від кар'єри та будь-якої відповідальної позиції в суспільстві.

Підбиваючи загальні підсумки з досліджуваної проблеми, автор статті дійшов наступних висновків. Антикультювий рух виникає як реакція на поширення на Заході, в 60-х – 70-х рр. минулого століття, нових релігійних рухів (НРР) або культів. АКР – це організована світська опозиція новим релігійним рухам, котра піддає критиці культу за те, що останні застосовують неетичні методи впливу на психіку своїх adeptів.

Європейський антикультювий рух намагався домогтися підтримки з боку державних органів по обмеженню діяльності НРР. Цю підтримку він отримав в таких країнах як Франція та Німеччина. Державні органи

Франції у взаємодії з антикультовими активістами створили кілька слідчих комісій та при сприянні Парламенту легалізували антикультове законодавство. Німеччина як і Франція засвідчила послідовність федеральних розслідувань, комісій та антикультового натхненних законодавчих документів. Ця країна також була свідком релігійної дискримінації, нетолерантності та упередженості до релігійних меншин. Здійснювались поліцейські рейди на зібрання нових релігійних рухів, обмежувалось право участі у політичних партіях, відбувався постійний контроль та облік віруючих НРР. Можна з впевненістю сказати, що антикультизм в Європі інституціалізувався з державною підтримкою.

1. Иваненко С. Религиоведческие аспекты изучения антикультового движения и его воздействия на государственно-конфессиональные отношения в современной России [Электронный ресурс] / С. Иваненко // Религиополис : Центр религиоведческих исследований. – 2009. – Режим доступа : <http://religiopolis.org/archive/22-ivanenko.html> / , вільний. 2. Мартинович В. А. Введение в понятийный аппарат сектоведения : пособие для студентов Института теологии БГУ / В. А. Мартинович. – Минск : БГУ, 2008. – 103 с. 3. Anthony D. Pseudoscience and Minority Religions : An Evaluation of the Brainwashing Theories of Jean-Marie Abgrall // Social Justice Research Vol. 12 (4), 1999. – p. 421–561. 4. Davis D. H. Religious Persecution in Today's Germany : Old Habits Renewed // Religious Liberty in Northern Europe in the Twentieth Century. – Waco, Tx : Baylor University, J. M. Dawson Institute of Church-State Studies, 2000. – 238 p. 5. Hadden J. K. Conceptualizing "Anti-Cult" and "Counter-Cult" [Электронный ресурс] / Jeffrey K. Hadden // Internet archive : Wayback machine. – 1998. – Режим доступа : <http://web.archive.org/web/20060827230938/http://religiousmovements.lib.virginia.edu/cultsect/biblio.htm> / , вільний. 6. Melton J. G. Anti-cultists in the United States : an historical perspective // New Religious Movements Challenge and response / Edited by Bryan Wilson and Jamie Cresswell. – London : Taylor & Francis e-Library, 2001. – pgs 213–235. 7. Richardson J. T. Minority Religions, Religious Freedom, and the New Pan-European Political and Judicial Institutions // Religious Liberty in Northern Europe in the Twentieth Century. – Waco, Tx : Baylor University, J. M. Dawson Institute of Church-State Studies, 2000. – pgs 11–32. 8. Seiwert H. The German Enquete Commission on Sects: Political Conflicts and Compromises // Social Justice Review Vol. 12 (4), 1999. – pgs 323–340. 9. Shupe A. Agents of Discord: The North American-European Anticult Connection [Электронный ресурс] / Anson Shupe, Fort Wayne and Susan E. Darnell // Center for Studies on New Religions. – 2001. – Режим доступа : <http://www.cesnur.org/2001/CAN1.htm>., вільний.

Надійшла до редколегії 17.02.14

A. С. Пашковский

АНТИКУЛЬТОВОЕ ДВИЖЕНИЕ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ РЕЛИГИОЗНОЙ НЕТОЛЕРАНТНОСТИ (на примере Франции и Германии в 1990-х годах)

В статье рассматриваются особенности функционирования антикультового движения в Европе. Проанализировано определение понятия "антикультовое движение". На примере Франции и Германии, показано формы проявления элементов религиозной дискриминации с участием государственных органов.

Ключевые слова: антикультовое движение, дискриминация, комиссия, культ, новое религиозное движение, секта.

O. S. Pashkovskiy

THE ANTI-CULT MOVEMENT AS A MANIFESTATION OF RELIGIOUS INTOLERANCE (an example France and Germany in the 1990s)

The article considers the functioning of the anti-cult movement in the Europe. The definition of "anti-cult movement" is analyzed. Elements of religious discrimination by public authorities are shown on examples of France and Germany.

Keywords: anti-cult movement, commission, cult, discrimination, new religious movement, sect.